

БФ «Голоси дітей»

ГО «Харківський інститут соціальних досліджень»

ДІТИ І ВІЙНА В УКРАЇНІ

24.07.-24.08.2022

Зміст

Вступ	2
Діти в тимчасовій окупації та на територіях, де ведуться воєнні дії	3
Рекомендації	14
Переміщення дітей в Україні та за кордон	16
Рекомендації	23
Підготовка до нового навчального року	24
Рекомендації	31

Вступ

Пів року війни показали, що росія скоїла на території України всі можливі воєнні злочини. Більшість обстрілів і бомбардувань припадають на житлові будинки, лікарні, школи та іншу цивільну інфраструктуру. Чиняться теракти в місцях найбільшого скупчення людей: у торговельних центрах, багатоповерхових будинках, на зупинках транспорту. Знищуються комунальні сервіси, у багатьох населених пунктах немає водо- та газопостачання, електроенергії. На окупованих територіях спостерігається гуманітарна криза: бракує ліків, засобів гігієни та догляду за малолітніми дітьми, харчів та питної води. Окрім того, є значна загроза поширення інфекцій у захоплених і найбільш постраждалих містах Донецької та Луганської областей, а також техногенної катастрофи на атомній електростанції в Енергодарі.

Росія вбиває громадян України, вбиває і калічить дітей. Станом на 24 серпня 374 дитини загинуло, 723 дістало поранення різного ступеня тяжкості¹.

Пропонуємо до вашої уваги звіт, який коротко описує ключові події шостого місяця війни, пов'язані зі становищем, проблемами та потребами дітей в Україні й за кордоном. Окремо в цьому звіті ми проаналізували ситуацію з підготовкою шкіл до нового навчального року.

Методологія ґрунтується на аналізі статистики, даних з офіційних джерел та медіаматеріалів. Було проведено 11 інтерв'ю з громадськими активістами, психологами, батьками в окупації та на територіях, де ведуться активні бойові дії, а також із сім'ями, які були вимушені переїхати до західних і центральних областей України та за кордон.

Доповідь підготовлена у співавторстві та за фінансової підтримки БФ «Голоси дітей».

¹ Ці цифри не остаточні, оскільки триває робота з їх встановлення в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях.
<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-374-ditini-zaginuli-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-v-ukrayini-2>.

Діти в тимчасовій окупації та на територіях, де ведуться воєнні дії

Станом на 17 серпня 2022 року до переліку територіальних громад, що розташовані в районах ведення воєнних дій або перебувають у тимчасовій окупації, оточенні/блокуванні, входить 66 громад Донецької, 56 громад Харківської, 9 громад Дніпропетровської, 37 громад Луганської, 54 громади Запорізької, 49 громад Херсонської, 26 громад Миколаївської, 21 громада Сумської і 5 громад Чернігівської областей. Загалом у переліку 323 громади України².

Ситуація на окупованих територіях і територіях, де ведуться бойові дії, залишається тяжкою. Окупанти і далі тиснуть та скоюють воєнні злочини проти мирного населення. За пів року війни відкрито понад 29,3 тис. кримінальних проваджень за фактом злочинів, вчинених військовослужбовцями РФ та їхніми пособниками³. Станом на 2 серпня 1451 провадження стосується воєнних злочинів проти дітей. Із них 668 проваджень за фактом загибелі, поранення та сексуального насильства над дітьми, решта стосується передусім примусового переміщення дітей. 777 кримінальних проваджень відкрито за фактом нападу на дитячі установи й заклади⁴.

Використання заборонених засобів ведення війни

3

Росія продовжує використання забороненої зброї на території України здебільшого проти цивільного населення. Особливу небезпеку становлять касетні боєприпаси. Їх можуть випускати з наземних гармат, пускових установок, мінометів або скидати з повітря. Спрацьовують вони переважно в повітрі, розкидаючи на великій території безліч дрібних бомб, які часто не вибухають одразу, а залишаються лежати на землі, тобто можуть вбивати й калічити людей і через багато років після війни.

За даними Human Rights Watch, **від касетних боєприпасів, які російська армія використовує в Україні, вже загинуло 689 мирних мешканців**. На підставі проведених розслідувань, публікацій у ЗМІ та соціальних мережах ця міжнародна правозахисна організація стверджує, що російські війська використовували касетні боєприпаси «сотні разів» на території «щонайменше 10 з 24 областей України»⁵.

3 серпня ворог обстріляв місто Чугуїв Харківської області з РСЗВ, за попередніми даними, касетними снарядами «Ураган». Унаслідок

² <https://minre.gov.ua/news/onovleno-aktualnyy-perelik-gromad-u-rayonah-boyovyh-diy-na-tot-ta-tyh-shcho-v-otochenni-14>.

³ <https://www.facebook.com/iklymenko.fb/posts/pfbid044uYkkKDMnNvJ5dPhfamDLgpDxfotcNjBs4KmECPiBP2x9JKaYaAgi9TMy81JYeFl>.

⁴ <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3541690-prokuratura-vidkrila-ponad-14-tisaci-sprav-sodo-zlociniv-proti-ditej.html>.

⁵ <https://ukrainian.voanews.com/a/ukrajina-jedyna-krajina-u-sviti-de-zastosovujut-kasetni-bojepriпасy/6716228.html>.

потрапляння в житлову п'ятиповерхівку одна людина загинула, двоє дістали поранення⁶.

5 серпня в результаті обстрілу Корабельного району Миколаєва були пошкоджені житлові будинки. 20 людей дістали поранення. Серед них 13-річний хлопець, який у момент атаки російських терористів перебував біля церкви і, за попередньою інформацією, був поранений унаслідок розриву касетних боєприпасів. Підліток із політравмами, мінно-вибуховими пораненнями голови, стегна та черевної порожнини в тяжкому стані був доставлений до обласної лікарні⁷.

21 серпня окупанти обстріляли касетними боєприпасами території м. Зеленодольськ Дніпропетровської області. Отримав поранення 9-річний хлопчик.⁸

Окрім касетних боєприпасів окупанти використовують й іншу заборонену зброю. Так, 11 серпня російські війська накрили село Піски Донецької області з важкої вогнеметної системи ТОС-1А «Солнцепек», використовуючи **термобаричні боєприпаси**⁹.

Село Піски Донецької області після ударів окупантів майже цілковито зруйноване, 11 серпня¹⁰

У Донецьку й Краматорську Донецької області росія, найімовірніше, застосувала також зброю невибіркового типу — **міни-метелики** (ПФМ-1). Такі міни використовувалися під час радянсько-афганської війни, що призвело до

⁶ <https://t.me/synegubov/3848>.

⁷ <https://t.me/mykolaivskaoblrada/3385>.

⁸ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-373-ditini-zaginuli-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-v-ukrayini-2>.

⁹ <https://t.me/insiderUKR/38678>.

¹⁰ https://t.me/TCH_channel/45893?single.

каліцтва великої кількості дітей, які плутали їх з іграшками¹¹. Вони потенційно можуть завдавати значних втрат як серед військових, так і серед цивільного населення.

Атакування, бомбардування та мінування цивільних об'єктів

За пів року повномасштабної війни росія запустила по Україні 3,5 тис. ракет¹². Лише кожен 20-й ракетний удар був завданий по військовому об'єкту, решта 19 влучали в житлові будинки, школи, лікарні, університети¹³.

Так, станом на 19 серпня у Запорізькій області було пошкоджено 3715 об'єктів критичної інфраструктури та житлового фонду, Миколаївській — 5526, Сумській — 2638, Харківській — 10 582¹⁴. На Донеччині та Луганщині ситуація ще гірша — там деякі населені пункти знищені майже повністю (Маріуполь, Сєвєродонецьк, Попасна, Рубіжне тощо).

У період із 24 лютого по 21 серпня 2022 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) зареєструвало **13 477 постраждалих мирних мешканців** (5587 убитих і 7890 поранених). До загибелі та поранень призвели здебільшого удари зброєю вибухової дії з великим радіусом ураження, зокрема обстріли із застосуванням важкої артилерії та реактивних систем залпового вогню, а також ракетні та авіаційні удари. УВКПЛ вважає, що фактичні цифри значно більші, оскільки з місць, де ведуться інтенсивні бойові дії, інформація надходить із запізненням¹⁵.

25 липня 2022 року російські збройні сили здійснили масований обстріл міста Красногорівки Покровського району Донецької області з РСЗВ «Град». Унаслідок влучання ворожих снарядів у три житлові будинки під руїнами опинилося четверо мирних мешканців, зокрема родина з п'ятирічною дитиною. Мати дівчинки загинула на місці. Дитину з батьком та літньою жінкою, яка мешкала по сусідству, дістали з-під завалів у важкому стані. У постраждалих діагностовано мінно-вибухові травми та осколкові поранення¹⁶.

28 липня 2022 року військові країни-агресора завдали ракетного удару по об'єкту цивільної інфраструктури міста Кропивницького Кіровоградської області. За попередніми даними, 5 осіб загинуло, 25 дістало травми¹⁷.

¹¹ https://twitter.com/DefenceHQ/status/1556513532199550977?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1556513532199550977%7Ctwgr%5Ef52801c31385eeb332d20c4086de662753361ff5%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.radiosvoboda.org%2Fa%2Fnews-rosia-miny-donbas%2F31978238.html.

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=wIZCbtMOx5c>.

¹³ <https://t.me/SBUkr/4888>.

¹⁴ <https://www.facebook.com/watch/?v=1286666801738587>.

¹⁵ <https://www.ohchr.org/ru/news/2022/08/ukraine-civilian-casualty-update-22-august-2022>.

¹⁶ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/zagibel-materi-i-poranennya-5-ricnoyi-ditini-vnaslidok-obstrilu-krasnogorivki-na-doneccini-rozpocato-rozsliduvannya>.

¹⁷ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/raketnij-udar-po-kropivnickomu-rozpocato-rozsliduvannya>.

4 серпня російські війська з мінометів обстріляли зупинку громадського транспорту в місті Торезьку Донецької області. Восьмеро загинилих, п'ятеро поранених, серед яких троє дітей¹⁸.

У ніч на 10 серпня російські військові обстріляли з реактивних систем залпового вогню житлові квартали міста Марганця Дніпропетровської області. Десятеро людей загинуло, семеро постраждалих госпіталізовано¹⁹. Дістав поранення і 12-річний хлопчик²⁰. Пошкоджено понад 20 багатоповерхівок, палац культури, гуртожиток, дві школи, будівлю міськради, адміністративні приміщення, автомобілі²¹.

Курортне селище в Білгород-Дністровському районі Одеської області після російського ракетного удару 17 серпня. Внаслідок обстрілів зруйновано дві бази відпочинку й два житлових будинки, постраждало щонайменше 30 приватних домогосподарств. Чотири особи дістали травми й були госпіталізовані²²

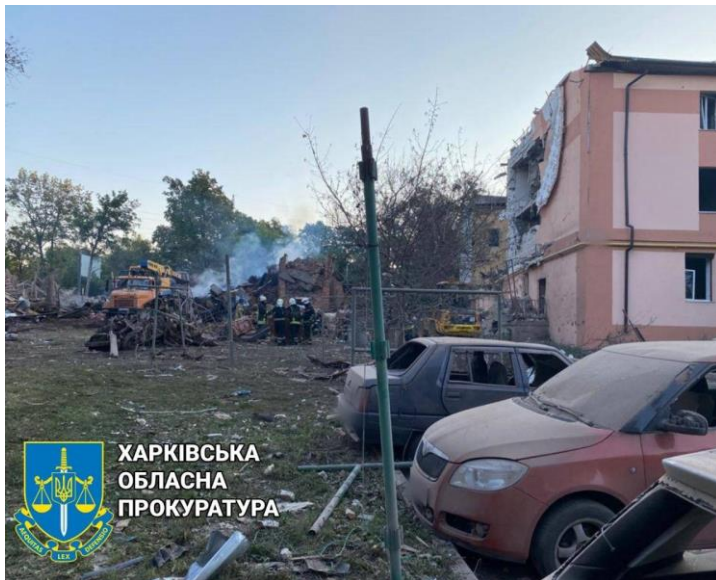
¹⁸ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/andrii-kostin-masovim-vbivstvom-civilnix-gromadyan-u-torecku-rosiya-vkotre-pokazala-svitu-svoje-spravznie-obliccya>.

¹⁹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/zagibel-11-ta-poranennya-9-mirnix-meskanciv-vnaslidok-obstrilu-nikopolskogo-raionu-na-dnipropetrovshhini-rozpocato-provadzennya>.

²⁰ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-361-ditina-zaginula-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-v-ukrayini-11661>.

²¹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/zagibel-11-ta-poranennya-9-mirnix-meskanciv-vnaslidok-obstrilu-nikopolskogo-raionu-na-dnipropetrovshhini-rozpocato-provadzennya>.

²² <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/masovanii-raketnij-obstril-kurortnogo-selishha-na-odeshchini-rozpocato-rozsliduvannya-2>.

17 серпня о 21:15 військові країни-агресора вкотре обстріляли житловий квартал Салтівського району Харкова. Ракета влучила в триповерховий будинок. Пожежа охопила три під'їзди. Загинуло 7 людей, зокрема 13-річний хлопчик. 20 людей дістали поранення, з них двоє дітей віком 12 і 13 років²³. Вибуховою хвилею пошкоджено будинки поруч і низку автовок. Жодних військових формувань та військової техніки поблизу не було²⁴

20 серпня внаслідок обстрілу ворогом житлової інфраструктури міста Вознесенська Миколаївської області тяжкі поранення дістало троє дітей віком від 3 до 8 років²⁵.

24 серпня окупанти завдали ракетного удару по селищу Чаплине на Дніпропетровщині. Ворожа ракета знищила приватний будинок. Під завалами опинилися жінка та двоє дітей. Жінку й 13-річного хлопчика врятували місцеві мешканці. Тіло загиблого 11-річного хлопчика з-під завалів дістали рятувальники. Пізніше ворог знову атакував населений пункт — спочатку однією ракетою, а потім ще трьома. Перша ракета пошкодила господарські будівлі залізниці, наступні влучили в залізничну станцію. Внаслідок удару виникла пожежа в п'яти пасажирських вагонах. 21 людина загинула, 22 поранені²⁶.

Особливу небезпеку становить **велика кількість нерозірваних снарядів, а також повсюдне мінування** на деокупованих територіях та територіях у тимчасовій окупації.

Станом на 24 серпня 2022 року від початку широкомасштабного воєнного вторгнення рф на території України знешкоджено 186 090 вибухонебезпечних предметів та 1657 кг вибухових речовин, зокрема 2102 авіаційні бомби. Обстежено територію площею 68 894 га. Лише за добу 23 серпня піротехнічні підрозділи ДСНС залучалися 117 разів. Виявлено, вилучено і знешкоджено 658 вибухонебезпечних предметів. Обстежено територію площею 34 га. Найчастіше піротехнічні підрозділи працювали в

²³ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-362-ditini-zaginuli-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-v-ukrayini>.

²⁴ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/7-zagiblix-ta-20-poranenix-vnaslidok-vlucannya-rosiiskoyi-raketi-u-zitlovii-budinok-u-xarkovi-rozpocato-provadjennya>.

²⁵ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-373-ditini-zaginuli-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-v-ukrayini>.

²⁶ <https://t.me/kt20220224/1661>.

Харківській області (7079 разів), на Київщині (5455 разів), на Чернігівщині (3300 разів), на Миколаївщині (1522 рази), на Сумщині (1018 разів), на Черкащині (948 разів)²⁷.

10 серпня Маріупольська міська рада повідомила, що окупанти прикріпили гранату до лавки на дитячому майданчику. Досі більшість дворів та будинків у місті залишаються не обстежені та не розміновані²⁸.

12 серпня жінка травмувалася через встановлену окупантами розтяжку (вибухову пастку) у лісі на Чернігівщині²⁹.

14 серпня в Затоці Одеської області на пляжі пролунав потужний вибух. Загинуло троє людей, ще двоє поранені³⁰.

21 серпня на Одещині біля узбережжя було виявлено та ліквідовано морську дрейфуючу міну³¹.

Окрім того, відомі факти знаходження дітьми зброї на окупованих територіях. Так, є відео, де діти в Херсоні випробовували знайдений гранатомет³².

За інформацією української розвідки, **російські окупанти замінували також життєво важливі комунікації** в Херсоні перед можливим контрнаступом ЗСУ, серед яких газо-, електро- і водопостачання. На деокупованих територіях Херсонщини окупанти залишають замасковані підривні пристрої в найнеочікуваніших місцях: на дитячих майданчиках, у житлових будинках, магазинах, собачих вольєрах тощо³³.

Важливим рішенням для запобігання негативним наслідкам мінування стало впровадження в Україні мобільного застосунку з мінної безпеки Mine Free, розробленого благодійною швейцарською організацією Free Ukraine за підтримки Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Застосунок дає змогу повідомити про виявлення боєприпасів, вибухонебезпечних або підозрілих предметів, переглянути мапу небезпечних територій та отримати сповіщення про наближення до небезпечного об'єкта³⁴.

²⁷ <https://dsns.gov.ua/uk/news/nadzvicaini-podiyi/informaciya-shhodo-zalucenosti-pirotexnicnix-pidrozdliv-dsns-uprodovz-minuloyi-dobi-1>.

²⁸ <https://t.me/mariupolrada/10517>.

²⁹ <https://www.npu.gov.ua/news/stoprussia/chernigivshhina-policzejski-nadali-domedichnu-dopomogu-zhinczi-yaka-pidirvalas-na-vorozhij-roztyazhcz>.

³⁰ https://t.me/Bratchuk_Sergey/17140.

³¹ <https://mil.in.ua/uk/news/na-odeshhyni-likviduvaly-morsku-drejfuyuchu-minu>.

³² <https://t.me/Tsaplienko/13387>.

³³ <https://www.facebook.com/khoda.gov.ua/posts/pfbid0wiRNgzNP6cb2C6BdP3UnKsYPAHPotDfmpcqack9Whebgpw5gjyPdTUGyxErAet6Syl>.

³⁴ <https://gur.gov.ua/content/v-ukraini-zapratsiuvav-mobilnyi-zastosunok-iz-minnoi-bezpeky-minefree.html>.

Вбивства, поранення, жорстоке поводження та сексуальне насильство над дітьми

З деокупованих територій України і далі надходять повідомлення про вбивства, поранення та жорстоке поводження окупантів із мирним населенням, зокрема й з дітьми.

Так, 12 серпня Служба безпеки України встановила особу воєнного злочинця з РФ, який чинив звірства проти людей під час тимчасової окупації одного із селищ Київщини. Серед потерпілих були неповнолітні діти. На початку березня, перебуваючи на території селища Бабинці Бучанського району, загарбники вдерлися в приватний будинок і викрали підлітка. Під дулом пістолета й приставляючи ніж до голови, вони вимагали від хлопця інформацію про розташування українських військ. Коли тортури не дали бажаного результату, підлітка посадили в броньований автомобіль і продовжили знущання, вчиняючи насильство та погрожуючи фізичною розправою³⁵.

Розстріляний автомобіль із сім'єю з дітьми, Київська область, лютий 2022 року³⁶

15 серпня поліція виявила тіло ще одного вбитого під час окупації чоловіка. Машину 58-річного жителя Бучанщини та його сім'ї росіяни обстріляли наприкінці лютого, коли мирні мешканці намагалися евакуюватися з

окупованого району Київської області. Трагедія трапилася на дорозі між селами Здвижівка та Блиставиця. Унаслідок розстрілу автівки загинули чоловік, його дружина та старший 17-річний син. Куля поцілила в голову й п'ятирічній дівчинці, яку дивом врятували лікарі³⁷.

Окрім того, відомі **випадки сексуального насильства над дітьми в окупації**.

Так, 21 серпня мер Мелітополя повідомив про спроби зґвалтування неповнолітньої дівчини на вулиці одного з мікрорайонів міста³⁸.

Станом на кінець липня **ООН зібрала понад 150 звинувачень у сексуальному насильстві, вчиненому російськими окупантами проти жінок**,

³⁵ <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-identyfikovala-priatelja-kadyrova-yakyi-katuvav-nepovnolitnoho-pid-chas-tymchasovoi-okupatsii-kyivshchyny>.

³⁶ https://t.me/andrii_nebytov/336.

³⁷ https://t.me/andrii_nebytov/336.

³⁸ https://t.me/ivan_fedorov_melitopol/448?single.

дітей та чоловіків. Це зґвалтування під дулами автоматів у присутності членів сім'ї³⁹.

Водночас в Україні станом на 31 липня працівники поліції розслідують лише 21 кримінальну справу щодо вчинення військовими РФ сексуальних злочинів на території України. Найбільше фактів сексуального насильства зафіксували на Київщині, Сумщині, Чернігівщині. Загалом у поліцію подано понад 50 заяв, однак самі правоохоронці кажуть, що ця статистика є неповною⁴⁰.

Викрадення та примусова депортація дітей

За даними Національного інформаційного бюро, до Росії **депортовано 7013 українських дітей**⁴¹. Це ті діти, щодо яких наявна ключова інформація: ПІБ, місце і дата народження, статус тощо. Але насправді депортованих дітей значно більше. На сайтах російських державних органів та ЗМІ регулярно з'являються повідомлення про вивезення та влаштування українських дітей у сім'ї та інтернати РФ.

За даними Управління з питань сім'ї та дитинства міста Краснодар, понад 1000 українських дітей із захопленого російською армією Маріуполя були незаконно передані стороннім особам у Тюмені, Іркутську, Кемерові та Алтайському краї; ще понад 300 дітей нині утримується в спеціалізованих закладах Краснодарського краю⁴².

23 серпня стало відомо про незаконне вивезення 30 дітей із Харцизька, Іловайська та Зугреса до Нижнього Новгорода. Офіційна мета — участь у навчально-тренувальних зборах у межах програми «русский центр»⁴³.

Загалом відкриті джерела в РФ повідомляють про 557 тис. депортованих на територію держави-агресора українських дітей⁴⁴.

Повернуто до України наразі лише 53 депортовані дитини⁴⁵.

Також цього місяця стало відомо про перший факт депортації українців із Росії. 13 серпня 60 мешканців міста Маріуполя Донецької області відправили додому з Пскова. Більшість цих людей втратили житло в місті й не мають де жити⁴⁶.

³⁹ <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3535533-oon-rozgladae-ponad-150-zvernen-sodo-skoenih-rosianami-zgvaltovan-pid-cas-vijni-v-ukraini.html>.

⁴⁰ <https://life.pravda.com.ua/society/2022/07/31/249807>.

⁴¹ <https://childrenofwar.gov.ua>.

⁴² <https://www.kmu.gov.ua/news/zaiava-mzs-ukrainy-shchodo-nezakonnogo-usynovlennia-ukrainskykh-ditei-z-boku-hromadian-rosiiskoi-federatsii>.

⁴³ <https://gur.gov.ua/content/okupanty-pohrozhuut-shtrafamy-batkam-iaki-vidmovliaiutsia-viddavaty-ditei-v-rosiiski-shkoly-takozh-prodovzhuetsia-nezakonne-vyvezennia-ditei-na-terytoriiu-rf.html>.

⁴⁴ <https://childrenofwar.gov.ua>.

⁴⁵ <https://childrenofwar.gov.ua>.

⁴⁶ <https://t.me/andriyshTime/2338>.

Мама та троє дітей, які нещодавно змогли повернутися в Україну. Вони потрапили в пастку під виглядом «евакуації» до рф. За словами жінки, їх доправили в місто Курган, що на межі Зауралля та Західного Сибіру. Шансів вирватися майже не було. Допомогло звернення родичів до Мінреінтеграції України⁴⁷

Окрім депортації російські військові утримують і забороняють вивозити дітей із тимчасово окупованих регіонів України. Так, 11 серпня стало відомо, що на окупованих територіях Миколаївської області залишається 1100 дітей. Росіяни не дали їх вивезти в безпечне місце⁴⁸.

Також важливо зазначити, що 1 серпня запрацювала інформаційна платформа «Діти війни», яка дає змогу збирати та/або знаходити необхідну інформацію про загублених, депортованих і примусово вивезених з України дітей. Розробником стало Мінреінтеграції разом із Національним інформаційним бюро за дорученням Офісу Президента України⁴⁹.

Вербування та участь дітей у війні й пропаганді

Окупанти не припиняють спроб вербувати дітей для участі у воєнних діях і вигадують нові методи мобілізації.

Так, у Біловодському районі Луганської області в день 225-річчя заснування села Новодеркул відбулося «урочисте прийняття присяги та посвячення в учасники воєнно-патріотичного руху «Молода гвардія» 30 дітей шкільного віку». Окрім того, мешканці Луганська повідомляли також про численні випадки зникнення дітей віком від 14 до 18 років. Підлітків затримують до встановлення особистості. Процедура триває не 72 години, як зазвичай, а доки по хлопця не прийде батько або старший брат, яких ставлять перед вибором, хто піде на фронт замість дитини⁵⁰.

⁴⁷ <https://minre.gov.ua/news/za-uchasti-minreintegraciyi-v-ukrayinu-povernuto-shche-troye-ditey-vyvezenyh-okupantamy-do-rf>.

⁴⁸ <https://suspihne.media/270263-rosiani-ne-daut-vivezti-ditej-z-timcasovo-okupovanih-teritorij-kim>.

⁴⁹ <https://childrenofwar.gov.ua/about-us>.

⁵⁰ <https://t.me/luhanskaVTSA/5181>.

Окрім того, спецслужби РФ і далі використовують дітей для отримання інформації про стратегічні об'єкти, переміщення українських військ і техніки в Україні.

Цього місяця ще одній дитині повідомлено про підозру в несанкціонованому поширенні інформації про переміщення та розташування Збройних сил України за можливості їх ідентифікації на місцевості, вчиненому в умовах воєнного стану (ч. 2 ст. 114-2 КК України). За даними слідства, у червні — серпні 16-річний юнак передавав ворогові через месенджер графічні координати місць дислокації та бойових позицій артилерійських підрозділів ЗСУ в місті Бахмуті та Бахмутському районі. За клопотанням прокурора суд обрав підозрюваному запобіжний захід у вигляді тримання під вартою з альтернативою внесення застави⁵¹.

Також російські спецслужби постійно розробляють нові мобільні застосунки з іграми і квест-завданнями з фотографування об'єктів і місцевості, яка цікавить окупантів. Фотознімки з даними геолокації надсилаються розробникам програмного забезпечення в обмін на грошову винагороду. Ворог використовує зібрану таким чином інформацію для завдання ракетно-бомбових ударів по об'єктах нашої інфраструктури. До збору інформації залучаються дорослі та підлітки, які проживають на території України⁵².

Відмова в доступі до гуманітарної допомоги

Тимчасово окуповані території і території біля лінії фронту вже пів року перебувають на межі гуманітарної кризи. Велика кількість населених пунктів Донецької, Луганської, Запорізької, Херсонської областей лишилася без світла, води та газу. Відремонтувати розбиті комунікації в умовах війни неможливо. Після деокупації системи водо-, електро- та газопостачання багато де доведеться будувати з нуля. У деяких містах і селищах, де знищені майже всі будинки та цивільна інфраструктура, людям ніде жити. На тимчасово окупованих територіях відсутні український зв'язок, інтернет, телебачення та радіомовлення. Місцеві мешканці перебувають в умовах дефіциту їжі, питної води, ліків, засобів гігієни. Люди помирають від хронічних захворювань, бо не отримують потрібних ліків⁵³. Завезти продукцію з неокупованих територій майже неможливо. Це робиться лише силами волонтерів, які постійно ризикують своїм життям. Гуманітарна допомога від окупантів украй обмежена й орієнтована на найбільш уразливі категорії населення: людей похилого віку, людей з інвалідністю, немовлят. Решта населення вимушена працювати за їжу, наражаючись на мінну небезпеку під час розбирання розтрощених будівель і споруд.

⁵¹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/zdavav-poziciyi-artileriiskix-pidrozdiliv-zsu-pidozryujetsya-nepovnolitnii-meskanec-m-baxmut>.

⁵² https://t.me/Yevtushenko_E/435.

⁵³ <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/khersonska-oblast-na-mezhi-medikamentoznoji-krizi-.html>.

Дитина грається в калюжі з прориву каналізації, серпень, місто Маріуполь⁵⁴

Окрім того, російські загарбники і далі знищують український врожай і вивозять харчі з тимчасово окупованих територій України.

31 липня під ворожим вогнем опинилася Білопільська громада Сумської області. Внаслідок обстрілу знищено понад 20 га пшениці⁵⁵.

6 серпня задокументовано кілька фактів обстріляних полів на території Степногірської ОТГ Запорізької області. Після ліквідації наслідків пожежі спеціалісти зафіксували понад 70 га вигорілого посіву озимої пшениці⁵⁶.

18 серпня російські окупанти гатили з артилерії по населених пунктах Чугуївського, Харківського, Богодухівського районів Харківської області. Були пошкоджені житлові будинки та господарські споруди, горіли трава та пшениця в полі⁵⁷.

Через велику кількість вбитих, неналежне поховання і ненадання комунальних послуг у деяких населених пунктах Донецької та Луганської областей стрімко поширюються інфекційні захворювання. За даними Маріупольської міської ради, рівень смертності в місті зріс у п'ятеро. Самі

⁵⁴ <https://t.me/andriyshTime/2392>.

⁵⁵ <https://t.me/DPSUkr/5454>.

⁵⁶ <https://t.me/zoda.gov.ua/11353>.

⁵⁷ <https://t.me/synegubov/3941>.

окупанти говорять про 17 зафіксованих випадків гострої кишкової інфекції. З них половина в дітей. Але реальна ситуація значно гірша. Враховуючи майже цілковиту відсутність медичної допомоги, за тиждень у Маріуполі помирає понад 30 людей. Це більше, ніж у півмільйонному місті до початку війни. Через антисанітарію та забруднення підземних вод, річок зберігається також небезпека поширення холери⁵⁸.

Отримати медичну допомогу майже неможливо. Окупанти знищують лікарні, вивозять медичну техніку, відмовляють у медичній допомозі місцевим мешканцям на користь поранених російських військових, **використовують медичні та інші заклади цивільної інфраструктури як командні пункти та військові бази**. Фактично люди стають «живим щитом» для російських загарбників у війні.

Так, за даними міського голови Мелітополя, окупанти зайняли територію лікарні № 1 у самому центрі міста й створили там військову базу. Також вони ховаються в школах, дитячих садочках, густонаселених районах міста⁵⁹.

Ускладнює ситуацію з медициною зростання захворюваності на Covid-19. Кабмін уже продовжив карантин і режим надзвичайної ситуації в Україні до 31 грудня⁶⁰. Проте завезти вакцини й тести на окуповані території наразі неможливо.

Рекомендації

- Постійно підтримувати зв'язок з окупованими територіями всіма можливими способами і засобами. Місцева влада, державні заклади та установи мають знати режим своєї роботи, повноваження та порядок дій у різних ситуаціях. Це допомагає зберігати спокій та довіру населення до рішень держави.
- Ознайомлювати населення окупованих територій із правилами безпеки, дотримання яких допоможе запобігти знущанням і вбивствам, мобілізації до армії окупанта, а також із правилами мінної безпеки. Постійно нагадувати про важливість дотримання дітьми правил безпечної поведінки під час повітряної тривоги в бомбосховищах і вдома. Батьки повинні максимально обмежувати перебування дітей у місцях, де є загроза дістати поранення або травми. Це стосується також заборони відвідувати лісосмуги, пляжі та річки, які можуть бути заміновані.
- Сприяти організації гуманітарних коридорів і доставці гуманітарної допомоги на окуповані території України, території, на яких ведуться активні бойові дії та які потерпають від гуманітарної катастрофи, формувати запаси харчів, води та медичних препаратів на територіях, де є значний ризик російської окупації.

⁵⁸ <https://t.me/mariupolrada/10476>.

⁵⁹ https://t.me/eto_zp/19660.

⁶⁰ <https://t.me/tmelnychuk/801>.

- Якнайшвидше організувати евакуацію місцевих мешканців із населених пунктів, де крім гуманітарної кризи є випадки поширення інфекційних захворювань. До вирішення цього питання варто залучати міжнародні гуманітарні, правозахисні організації та фонди.
- Сприяти фіксації всіх скоєних російськими військовими злочинів: вбивств, каліцтв, жорстокого поводження. Невід'ємною складовою цього процесу є формування довіри та донесення до громадян необхідності звертатися до правоохоронних органів із заявами й доказами скоєних злочинів, зокрема через інтернет і телефонний зв'язок.
- Збільшити зусилля щодо фіксації злочинів сексуального характеру, зокрема проти дітей. Більшість із них залишаються латентними і вкрай мало фіксуються правоохоронними органами.
- Максимально використовувати міжнародні канали для моніторингу стану дітей, які були депортовані до росії, документувати скоєні проти них злочини. Сприяти більшому залученню міжнародних організацій та волонтерських спільнот до процесу повернення додому українських дітей.
- Проводити інформаційно-роз'яснювальні розмови з дітьми щодо правил безпеки в інтернеті та наявних схем вербування/втягування підлітків у війну (передача розвідувальних даних, участь в агітації тощо).
- Проводити інформаційні кампанії з профілактики епідемії коронавірусу на всій території України, особливо там, де складно забезпечити належний рівень медичної допомоги.
- Сприяти забезпеченню в Україні достатньої кількості необхідних для профілактики та боротьби з епідемією коронавірусу медичних засобів і ліків (медичних масок, кисню, тест-систем, вакцин тощо).

Переміщення дітей в Україні та за кордон

Від початку широкомасштабної війни РФ проти України мільйони людей вимушені були тікати зі своїх домівок. За оцінками Агентства ООН у справах біженців, за останні пів року з України виїхало понад 11 млн людей. Водночас 4,7 млн вимушених переселенців уже повернулися додому, ще значна частина чекає на закінчення бойових дій, щоб повернутися до України⁶¹. Внутрішньо переміщеними особами, за оціночними даними МОМ, стали 6,6 млн українців⁶². Більшість із них — жінки і діти.

Через значну небезпеку люди і далі виїжджають із тимчасово окупованих територій та територій, де ведуться активні бойові дії. З 29 липня в Україні запроваджена обов'язкова евакуація мешканців неокупованих районів Донецької області. Кабмін підтримав ініціативу Мінреінтеграції створити Координаційний штаб, який організовуватиме вивезення людей. У разі відмови евакуюватися громадяни мають підписати відповідний бланк, засвідчивши таким чином, що розуміють усі наслідки і є відповідальними за своє життя. Також уряд посилив відповідальність за відмову евакуювати з неокупованих районів Донецької області дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: сім'ї, патронатні вихователі та дитячі будинки, які виховують таких дітей, втрачатимуть право опіки над ними⁶³. Надалі планується поширити обов'язкову евакуацію на території інших областей, де відбуваються постійні обстріли, де знищені комунальні сервіси без можливості їх відновлення (постачання газу, води, тепла та електроенергії). Це передусім Луганська, Харківська, Запорізька, Херсонська та Миколаївська області. Окрім того, восени евакуація буде ускладнена погодними умовами. Опади можуть розмити ґрунтові дороги, по яких пролягає значна частина евакуаційних шляхів.

За даними Мінреінтеграції, станом на 19 серпня з тимчасово непідконтрольних територій Херсонської, Харківської, Запорізької, Донецької, Луганської областей та АР Крим вдалося евакуювати понад 21 тис. осіб за 10 днів. З них майже третина — діти⁶⁴.

Евакуація зазвичай відбувається силами місцевої влади та волонтерських організацій. Офіційні гуманітарні коридори для виїзду мирного населення відсутні.

⁶¹ <https://www.unn.com.ua/uk/news/1991409-v-oon-porakhuvati-skilki-ukrayintiv-viyikhali-za-kordon-rekordna-kilkist>.

⁶² <https://displacement.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-7-23>.

⁶³ <https://www.kmu.gov.ua/news/24-serpnia-sytuatsiia-v-sotsialnii-sferi>.

⁶⁴ <https://minre.gov.ua/news/iryna-vereshchuk-evakuaciya-z-tot-tryvaye-za-10-dniv-vyyihalo-ponad-21-tysyachu-ukrayinciv>.

17 серпня з Покровського району Донецької області вдалося евакуювати 601 людину, з них 15 дітей і 22 особи з обмеженими фізичними можливостями⁶⁵.

22 серпня евакуйовано 825 людей із непідконтрольної частини Харківської області, зокрема 238 дітей⁶⁶.

Евакуація громадян із зони бойових дій ДСНС України⁶⁷

Окрім допомоги місцевої влади та волонтерів люди намагаються вибратися й власними силами. Але виїзд із тимчасово окупованих територій часто пов'язаний із цілою низкою ризиків. Українців забирають на довготривалу фільтрацію, можуть депортувати на територію росії, чоловіків можуть мобілізувати на війну. Окупанти на блокпостах вимагають гроші за дозвіл виїхати, відбирають воду та їжу, які вкрай потрібні під час кількадечної подорожі, особливо влітку. Також є випадки обстрілів транспорту. Будь-яка з описаних ситуацій може бути критичною для дітей, яких намагаються вивести батьки.

17

Ми виїжджали з Херсона три дні. Дуже довго і дуже страшно. Боїшся не так подивитися, боїшся запитань, боїшся, що не випустять. Боялася, що дітей почнуть щось розпитувати. А їхати треба, бо молодшому необхідно було робити операцію на вусі, у Херсоні це неможливо зараз. До того ж після знадобляться ліки, які складно знайти. У мене також цукор підвищений постійно, ліків знову не знайдеш, тільки їхати на вільні території.

Із інтерв'ю з батьками

1 серпня російські окупанти впритул обстріляли автобус із людьми, які евакуювалися із села Старосілля Херсонської області до Кривого Рогу. Загинули дві людини. Ще двох було доправлено до лікарні в тяжкому стані⁶⁸.

11 серпня під час евакуації з Мар'їнки Донецької області автомобіль потрапив під російський обстріл, унаслідок чого постраждало двоє поліцейських, які супроводжували людей⁶⁹.

⁶⁵ <https://www.facebook.com/DSNSDon/posts/pfbid02LNzKbo4ydiL5gnaReMeo21VKKKMGBJaZ9BpGqZ4uxL7SwyGbtqS7d9RP6Fp3ws19I>.

⁶⁶ https://t.me/vereshchuk_iryna/1507.

⁶⁷ <https://dsns.gov.ua/uk/news/nadzvicaini-podiyi/evakuaciya-dsns-ryatuvalnikidoneccini>.

⁶⁸ <https://t.me/vilkul/1666>.

⁶⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=bkCUEofejj0>.

Українці намагаються виїхати з тимчасово окупованих територій до Запоріжжя⁷⁰

18

Радник міського голови Маріуполя Петро Андрющенко 17 серпня повідомив про чергу на фільтрацію із 1,3 тис. містян⁷¹. У такій черзі можна простояти кілька днів.

За даними мера Мелітополя Івана Федорова, відомо про випадок, коли батьків відправили на фільтрацію, а двоє дітей віком чотири і шість років сиділи в машині самі впродовж восьми годин⁷². Також 21 серпня міський голова повідомив про смерть жінки в автомобільній черзі у Василівці. Разом із майже 4 тис. людей вона намагалася виїхати з окупації на підконтрольну Україні територію. Проте не витримала очікування в нелюдських умовах, які окупанти створили на своїх блокпостах. Загалом в евакуаційних колонах уже зафіксовано понад десяток смертей⁷³. Також відомо про випадок доставляння до місцевої лікарні немовляти з тепловим ударом — російські військові два дні не пропускали машину⁷⁴.

За даними уповноваженого ВР України з прав людини Дмитра Лубінця, під час фільтрації росіяни окремо утримують чоловіків, окремо жінок та окремо дітей. Потім одночасно проводять допити і зіставляють отриману інформацію. Також є імовірність розлучення батьків та дітей, коли батьків

⁷⁰ https://t.me/TCH_channel/46487?single.

⁷¹ t.me/andriyshTime/2378.

⁷² https://24tv.ua/okupanti-zabrali-vid-ditey-batki-8-godin-fedorov-filtratsiyu_n2140844

⁷³ https://t.me/ivan_fedorov_melitopol/442.

⁷⁴ <https://tsn.ua/ato/pid-chas-evakuaciyi-na-blokpostu-u-vasilivci-zaporizkoyi-oblasti-pomerli-uzhe-10-lyudey-fedorov-2131348.html>.

затримують через певні питання до них, а дітей відправляють на територію рф самих⁷⁵.

Слід зазначити, що **до евакуації громадян спонукає також ядерний тероризм з боку росії**. 4 березня 2022 року окупанти захопили Енергодар і Запорізьку АЕС, завезли туди зброю та вибухівку, замінювали низку комунікацій, зокрема газо-, електро- та водопостачання станції⁷⁶. Ворог уже не раз обстрілював ЗАЕС, що створює техногенну небезпеку не лише для України, а й для інших країн світу.

5 серпня внаслідок атаки окупантів на Запорізьку АЕС на одному з енергоблоків спрацював аварійний захист — тепер один із трьох працюючих енергоблоків відключений. Під час обстрілів були серйозно пошкоджені азотно-киснева станція, об'єднаний допоміжний корпус. Залишається ризик витoku водню та розпилення радіоактивних речовин, високою є пожежна небезпека. 6 серпня внаслідок обстрілу ЗАЕС пошкоджено три датчики радіаційного моніторингу навколо сухого сховища відпрацьованого ядерного палива (ССВЯП). 11 серпня окупанти обстріляли пожежну частину, розташовану за межами станції й призначену для її захисту від пожеж та їх гасіння в разі виникнення надзвичайних ситуацій. 13 серпня пошкоджені також зазнав відкритий розподільчий пристрій 750 кВ (ВРП-750), 20 серпня — одна з перехідних галерей, якою персонал іде зі спецкорпусів до енергоблоків (естакада), у будівлі вибиті вікна⁷⁷.

19

За словами голови Запорізької обласної військової адміністрації Олександра Старуха, у разі аварії на ЗАЕС доведеться евакуювати більше ніж 400 тис. людей⁷⁸. Частина мешканців прилеглих до станції населених пунктів уже виїхала, проте там залишається ще багато громадян, зокрема й дітей.

Ситуація з пошуком ВПО житла, роботи та отриманням соціальних виплат залишається складною. Уряд активно напружує середньо- та довгострокові варіанти вирішення житлових питань і відновлення пошкодженого житлового фонду на деокупованих територіях.

3 серпня Кабмін затвердив умови забезпечення масового іпотечного кредитування для держкомпанії «Укрфінжитло» в межах програми «Доступна іпотека», ініційованої президентом Володимиром Зеленським. З 1 жовтня отримати пільговий кредит під 3% на 20 років із початковим внеском у розмірі 20% для купівлі житла зможуть військовослужбовці, працівники сектору безпеки та оборони, медики, вчителі та педагогічні працівники, науковці. Пізніше програма стане доступною для всіх українців за умови, що площа житла не перевищуватиме 52,5 кв. м + 21 кв. м на кожного члена сім'ї⁷⁹.

⁷⁵ <https://tsn.ua/ato/vizhivayut-yak-mozhut-ombudsmen-pro-dolyu-deportovanih-do-rf-2124421.html>.

⁷⁶ https://t.me/energoatom_ua/8698.

⁷⁷ https://t.me/energoatom_ua/9082.

⁷⁸ <https://www.unian.ua/war/yakshcho-okupanti-vlashtuyut-avariyu-na-zaes-dovedetsya-evakuyuvati-400-tisyach-lyudey-glava-ova-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11942898.html>.

⁷⁹ <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyy-umovy-prohamy-dostupna-ipoteka>.

4 серпня вперше від початку повномасштабного вторгнення РФ відновила роботу програма «Житлові приміщення для внутрішньо переміщених осіб», яку фінансує уряд Німеччини. Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву відібрав 300 переможців на отримання кредиту до 20 років за ставкою 3%⁸⁰.

13 серпня було відкрито чергове тимчасове модульне містечко для людей, які втратили житло внаслідок бойових дій, в Ірпені Київської області. 88 житлових модулів розраховані на 352 особи. Також є туалетні й душові кімнати, їдальні та інші зони загального користування. Раніше такі модульні містечка були відкриті у Львові, Бородянці, Бучі та Макарові⁸¹.

Стало відомо про плани уряду щодо зведення п'ятиповерхових житлових будинків протягом п'яти-шести місяців у 16 областях України — по 2 тис. квартир у кожному регіоні⁸².

Окрім того, Україна продовжує перемовини з урядами інших країн щодо їхньої допомоги у відбудові населених пунктів, які найбільше постраждали внаслідок воєнних дій. Водночас через внутрішнє переміщення, що триває в Україні, наявних можливостей і зусиль поки що недостатньо. Станом на 24 липня **житло втратило близько 800 тис. громадян**⁸³. За словами очільниці Мінреінтеграції Ірини Верещук, цього року не вдасться забезпечити власним житлом усіх, хто його потребує, але влада докладає максимум зусиль, щоб люди, які перемістилися, мали де жити і де перезимувати⁸⁴.

Свого житла вже немає, і ми вимушені були евакуюватися з Херсонської області. Нам надали тут притулок у місцевій церкві. Зараз проживаємо сім'єю з п'яти дорослих і трьох дітей у двох кімнатах. Є душ, туалет, пральна машина. Сподіваюся, що буде тепло восени та взимку. Проте жити в таких умовах все одно складно. Може, згодом нам виділять хоча б якесь окреме житло чи додаткову допомогу на оренду. Чекаємо!

Із інтерв'ю з батьками

Що стосується роботи, то **ринок праці в Україні потроху відновлюється**. За даними Work.ua, у липні вакансій побільшало на 14%. Лідерами за кількістю розміщених пропозицій роботи стали Київська, Львівська, Дніпропетровська, Одеська та Івано-Франківська області. Найбільший попит залишається за такими спеціалістами, як менеджери з продажу, продавці-консультанти, бухгалтери, водії та кухарі⁸⁵.

⁸⁰ <https://www.kmu.gov.ua/news/ipoteka-pid-3-vpershe-z-pochatku-povnomasshtabnoi-viiny-vidbuvsia-vidbir-vpo-na-otrymannia-pilhovvykh-kredytiv>.

⁸¹ <https://www.kmu.gov.ua/news/u-misti-heroi-irpin-vidkryly-tymchasove-modulne-mistechko>.

⁸² <https://t.me/kt20220224/1558>.

⁸³ <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3536043-veresuk-majze-800-tisac-gromadan-ukraini-vtratali-zitlo.html>.

⁸⁴ <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3536043-veresuk-majze-800-tisac-gromadan-ukraini-vtratali-zitlo.html>.

⁸⁵ <https://www.work.ua/news/ukraine/2183>.

Цього місяця Кабінет Міністрів України ухвалив рішення виділити кошти для надання грантів переможцям програми «ЄРобота». Програму запустило Мінекономіки спільно з Мінцифри, Мінагрополітики, Державною службою зайнятості та Ощадбанком, щоб підтримати українців у відкритті власної справи та стимулювати підприємництво в Україні. Станом на 16 серпня на задоволення грантових заявок виділено вже 103,3 млн грн⁸⁶. Також реалізується програма компенсації витрат роботодавців на оплату праці працевлаштованих ВПО, програма мікрогрантів для бізнесу та інші ініціативи, спрямовані на працевлаштування українців, які втратили джерело доходів.

Разом із тим, за словами опитаних ВПО, знайти роботу все одно складно з кількох причин. По-перше, багато переселенців проживає в невеликих населених пунктах — селах і селищах, де немає роботи й обмежене транспортне сполучення. По-друге, робота, яку пропонують, часто не відповідає кваліфікації переселенців і потребує здобуття додаткових знань і навичок. По-третє, нерідко спостерігається упереджене ставлення роботодавців до ВПО загалом і до жінок із дітьми зокрема, адже потенційно вони можуть витратити робочий час на дітей і брати більше відгулів та вихідних.

Мені вже двічі відмовили. Підозрюю, саме через те, що я переселенка. Так само й під час пошуку житла було. Наче ми якісь ненадійні, не знаю. Наче можемо вкрати щось із квартири чи не прийти на роботу. Чи, можливо, бояться, що війна зараз закінчиться, я поїду додому і залишу їхню фірму. Тож замість бухгалтера я була вимушена влаштуватися продавчинєю косметики, і мені це не дуже подобається. Але з двома дітьми довго не повибираєш.

Із інтерв'ю з батьками

Станом на 3 серпня близько 150 тис. вимушених переселенців поки що так і не отримали соціальних виплат від держави. В уряді називають кілька причин: перевантаження органів соціального захисту, технічні помилки в «Дії», людський фактор під час оформлення допомоги⁸⁷. Проте це обіцяють виправити. Також із 7 серпня ВПО, які втратили паспорт, мають можливість стати на облік та оформити допомогу на проживання. Підставою є довідка з ДМС про подання документів для отримання паспорта громадянина України. Для оформлення виплат також можна використовувати документи із застосунку «Дія», зокрема «ЄДокумент»⁸⁸.

Що стосується переміщення за кордон, то на 24 серпня кількість українських біженців, за оцінками УВКБ ООН, становила майже 6,7 млн осіб. **3 млн 840 тис. осіб отримали тимчасовий захист у країнах Європи.**

⁸⁶ <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=f6415945-5b16-4388-b02a-205af2e77825&title=Programarobota-UriadVidilivKoshtiDliaFinansuvanniaPershikhProektivZiStvorenniaBiznesuTaZakladkiSadu>.

⁸⁷ <https://tsn.ua/video/video-novini/150-tisyach-vimushenih-pereselenciv-dosi-ne-otrimali-obicyani-derzhavoyu-viplati-tsn.html>.

⁸⁸ <https://minre.gov.ua/news/vidteper-vpo-mozhut-otrymuvaty-vyplaty-navit-u-razi-vtraty-pasporta>.

Найбільше біженців з України зі статусом тимчасового захисту в Польщі — 1 млн 274 тис. осіб. Далі йдуть Німеччина та Чехія — відповідно 670 тис. і 413 тис. Багато українців дістало тимчасовий захист також в Італії (150 тис.), Іспанії (134 тис.), Болгарії (129 тис.), Великій Британії (112 тис.), Франції (96 тис.), Словаччині (87 тис.), Австрії (78 тис.), Нідерландах (68 тис.), Литві (62 тис.), Швейцарії (59 тис.), Бельгії (52 тис.). Туреччина прийняла 145 тис. наших громадян, проте тимчасовий захист для них там не надається. Кордон із росією перетнуло понад 2 млн 197 тис. українців. Дані про будь-який статус цих людей відсутні⁸⁹.

Серед важливих змін для перебування українців за кордоном 16 серпня Кабмін ухвалив рішення про використання документів із «Дії». 58 країн підтримали це рішення. **Українці можуть користуватися за кордоном своїми електронними документами** та іншими персональними даними, які зберігає та надає застосунок «Дія», для отримання публічних послуг за межами України. Ці дані передаватимуться з Єдиного державного вебпорталу електронних послуг⁹⁰.

Країни Європи, США та Канада і далі допомагають українцям із пошуком роботи та житла, влаштуванням дітей у дитячі садочки та школи, отриманням медичних та інших послуг. Багато наших співгромадян уже встигли працевлаштуватися і вивчають місцеву мову для подальшого життя за кордоном на невизначений термін. Проте постає питання сплати податків. На сьогодні на державному та міждержавному рівнях стягнення податків із доходів українців, які вимушено живуть за кордоном, залишається нерегульованим. ПДФО в більшості європейських країн вищий за український, що може бути непідйомним для бюджету наших співгромадян у кризових умовах переміщення та війни. У Міністерстві економіки планують звернутися до ЄС із проханням застосувати виняток до українців, які дістали тимчасовий захист за кордоном, щоб після пів року перебування у країні Євросоюзу вони не ставали її податковими резидентами і не сплачували там податки, зокрема й за доходи в Україні⁹¹. Так само треба вирішити питання оподаткування отриманої українцями за кордоном соціальної допомоги. Згідно з українським законодавством вона вважається іноземним доходом.

Ми поки що не розуміємо, як сплачувати податки. Чоловік працює в українській компанії онлайн з-за кордону. Прибуток і так невеликий порівняно з європейськими цінами, а якщо ще податок платити місцевий, а не той, що ми платимо в Україні, то взагалі мало що залишиться для життя. Проте в Україну поки що повертатися страшно, у нас дитині два роки, і я не впевнена, що почуватимуся в безпеці. А тут на роботу влаштуватися складно, чоловік ходив уже на шість співбесід і поки що без результатів.

Із інтерв'ю з батьками

⁸⁹ https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.228732760.514168680.1646989952-176134281.1646551413.

⁹⁰ <https://zmina.info/news/ukrayinczi-mozhut-vykorystovuvaty-dokumenty-z-diyi-u-58-krayinah-svitu-perelik>.

⁹¹ <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/19/690590>.

Рекомендації

- Продовжувати інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо своєчасної евакуації сімей із дітьми з територій, які тимчасово окуповані, піддаються регулярним обстрілам або на яких існує значна небезпека початку активних бойових дій. При цьому важливо уникати залякувань кримінальною відповідальністю за дії, вчинені в тимчасовій окупації здебільшого під примусом (зокрема, за набуття російського громадянства).
- Посилити інформування громадян щодо можливих варіантів виїзду з окупованих територій, зокрема й на території РФ та АР Крим. У таких ситуаціях важливо взаємодіяти з волонтерськими та громадськими ініціативами на цих територіях, а також на територіях держав, які межують із РФ, задля надання допомоги українцям у виїзді до країн Європи.
- Розробити державні програми підтримки повернення українців із дітьми з Європи, які передбачали б компенсаційні виплати та перспективи працевлаштування або ведення бізнесу.
- Надавати громадянам чіткі сигнали заборони чи дозволу повертатися на раніше окуповані території, а також на території, які піддавалися значним обстрілам. Такі заяви мають супроводжуватися інформуванням про безпеку та інфраструктуру конкретних населених пунктів.
- Посилити діяльність щодо надання можливостей для працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Для цього провести оцінювання ринку пропозицій та кваліфікації ВПО, активізувати заходи з перекваліфікації громадян, створювати нові робочі місця та взаємодіяти з роботодавцями в питанні працевлаштування переселенців.
- Вивчити потреби внутрішньо переміщених осіб у житлі, здійснити аналіз сфери наявного комунального житла задля розширення державних житлових та регіональних програм розміщення ВПО.
- На міжнародному рівні визнати українців, які вимушено перебувають за кордоном і які надалі працюють в Україні, українськими податковими резидентами на час тимчасового захисту.
- Дозволити на законодавчому рівні не декларувати соціальну та гуманітарну допомогу, отриману громадянами України за кордоном.

Підготовка до нового навчального року

1 вересня українські діти зустрінуть по-різному: хтось піде у свою школу, як і торік, хтось продовжить займатися онлайн, а хтось вчитиметься в новому закладі за кордоном. Попри надскладну ситуацію в умовах війни, українські школи змогли закінчити минулий навчальний рік, зокрема й для дітей, які переїхали в інші країни. 347 тис. дев'ятикласників і 224 тис. одинадцятикласників отримали документи про освіту. З них 1153 документи про здобуття повної загальної середньої освіти та 907 свідоцтв про здобуття базової середньої освіти були видані через дипломатичні установи України за кордоном⁹².

Нинішній навчальний рік планується розпочати, як і завжди, 1 вересня. Для цього впродовж літа велася підготовка за кількома напрямками:

- ремонт зруйнованих та пошкоджених приміщень навчальних закладів;
- ремонт та облаштування укриттів;
- переселення ВПО із місць компактного проживання, облаштованих у школах;
- підготовка шкільного персоналу до нового навчального року (безпекові питання, психосоціальна підтримка учнів та батьків);
- обговорення з батьками бажаного формату навчання з дітьми та ознайомлення з безпековими умовами у школах.

Відновленням пошкоджених приміщень навчальних закладів найбільше були зайняті в деокупованих областях України: Київській, Чернігівській, Житомирській та Сумській, де наразі планується очний або змішаний формат навчання.

Станом на 24 серпня через бомбардування та обстріли **збройними силами рф загалом пошкоджено 2328 закладів освіти, з них 289 цілковито зруйновано**⁹³.

28 липня внаслідок обстрілів окупантами була практично цілковито зруйнована школа в Миколаєві. Обвалилася частина будівлі. Охоронець закладу дістав поранення⁹⁴.

4 серпня окупанти знищили школу в Очеретиному Донецької області. До повномасштабного російського вторгнення тут навчалися 353 учні⁹⁵.

4 серпня внаслідок обстрілів пошкоджено кілька навчальних закладів у Харкові⁹⁶.

⁹² <https://www.kmu.gov.ua/news/nashe-naiholovnishe-zavdannia-ne-zahubyty-zhodnoi-dytyny-zhodnoho-zdobuvacha-osvity-serhii-shkarlet>.

⁹³ <https://www.gp.gov.ua/posts/yuvenalni-prokurori-374-ditini-zaginuli-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-v-ukrayini-2>.

⁹⁴ <https://t.me/senkevichonline/1812>.

⁹⁵ <https://dn.gov.ua/news/v-ocheretinomu-rosiyani-znishchili-shche-odnu-shkolu-na-donechchini>

⁹⁶ https://t.me/ihor_terekhov/388.

18 серпня через прильоти зі ствольної артилерії зруйнована школа в селі Павлівка Сумської області⁹⁷.

Пошкоджена школа в Костянтинівці Донецької області, 22 серпня⁹⁸

Окрім пошкоджених будівель багато **українських шкіл зазнало й інших втрат, зокрема матеріально-технічної бази**: були знищені, пошкоджені або вкрадені підручники, проєктори, наочні навчальні матеріали.

Ремонт і відновлення роботи шкіл покладаються на місцеві органи влади, що здебільшого зверталися і звертаються по допомогу до міжнародних донорів, бізнесу, батьків та волонтерів, які долучаються до збору коштів, закупівлі будівельних матеріалів, розбору завалів та проведення ремонтних робіт на території пошкоджених закладів.

Окрім загального ремонту шкіл особлива увага приділяється створенню безпекових умов: підготовці укриттів, перевірці сигналів сповіщення, розробці плану дій у різних ситуаціях. Основними вимогами до укриттів є близьке розташування до школи (до 500 м), наявність щонайменше двох виходів, забезпеченість електроживленням та штучним освітленням, наявність водопроводу та каналізації (або запасів води й туалетів), достатня

⁹⁷ <https://t.me/Zhyvyskyi/3964>

⁹⁸ https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/4599

площа для розміщення дітей та персоналу школи, наявність схем евакуації, запасів питної води, харчів та медикаментів.

За результатами перевірки Міністерства освіти і науки України **станом на 17 серпня 41% усіх закладів освіти мали можливість розпочати навчання в очному форматі**. Найвищі показники готовності до освітнього процесу

офлайн у Львівській області (83%), Чернівецькій (78%) та місті Києві (68%). Решта областей продовжують активну роботу для створення належних і безпечних умов у закладах освіти. Для порівняння: станом на 20 липня таку готовність демонстрували тільки 23% закладів⁹⁹.

Укриття в школі міста Стрий Львівської області¹⁰⁰

Водночас, незважаючи на готовність частини шкіл прийняти учнів в очному форматі, деякі області й населені пункти на Сході та Півдні країни через регулярні обстріли й часті повітряні тривоги прийняли рішення про дистанційне навчання. Тим часом підготовка укриттів та ремонт шкіл на цих територіях тривають, щоб у разі сприятливішої безпекової ситуації можна було швидко змінити формат навчання на очний. Укриттями багатьох шкіл на цих територіях і далі користуються місцеві мешканці під час повітряних тривог.

Так, станом на 19 серпня в Харківській області було оглянуто понад 600 навчальних закладів, які не були пошкоджені чи зруйновані під час війни¹⁰¹.

У Дніпрі та Кривому Розі Дніпропетровської області навчання відбудуватиметься в дистанційному режимі. Попри це, за словами представників місцевої влади, станом на 18 серпня укриття в школах забезпечені всім необхідним, зокрема бездротовим доступом до інтернету і біотуалетами¹⁰².

У Запоріжжі, незважаючи на онлайн-формат навчання, також прийняли рішення привести в належний стан бомбосховища та шкільні укриття¹⁰³.

⁹⁹ <https://dsns.gov.ua/uk/news/ostanni-novini/golova-dsns-vzyav-ucast-u-naradi-za-ucastyu-premier-ministra-shhodo-stanu-ukrittiv-u-zakladax-osviti>.

¹⁰⁰ Фото Сергія Записова, директора школи. <https://life.liga.net/poyasnennya/interview/v-podvale-lavki-wi-fi-voda-biotualet-kak-shkola-v-strye-gotovitsya-k-obucheniyu-oflayn>.

¹⁰¹ <https://kharkivoda.gov.ua/news/117101>.

¹⁰² <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3553155-u-skolah-dnipra-i-krivogo-rogu-navcanna-bude-distancijnim-lukasuk.html>.

¹⁰³ <https://t.me/starukhofficial/3554>.

Остаточне рішення про відвідування школи приймають батьки.

Більшість батьків на відносно безпечних територіях України (у західних та центральних областях) виступають за очний формат навчання. Водночас у населених пунктах, які регулярно піддаються обстрілам (це, зокрема, північні, південні та східні області), українцям спокійніше залишати дітей вдома. На думку психологів, будь-який формат навчання кращий, аніж його відсутність, адже навчання стабілізує життя дитини, забезпечує чіткий розпорядок дня, допомагає підтримувати спілкування з однолітками.

Для мене було ключовим завданням забезпечити дитині очне навчання. Саме тому ми переїхали в Тернопіль. Дитині важливо ходити до школи, бачити вчителя, писати на дошці, бавитися з друзями на перервах. Це нормальне дитинство, і не хочеться забирати це в сина через війну.

Із інтерв'ю з батьками

Діти звикли до онлайн-навчання. Вчителі вже теж налагодили відповідні канали комунікації. Так, звісно, онлайн не забезпечує живого контакту та соціалізації дитини повною мірою. Але це більше стосується першачків, у яких тільки формується мотивація до навчання. Для старших дітей важливіше бути в колективі, до якого вони звикли. Важливо мати зв'язок із життям до війни, особливо якщо діти вимушені були переїхати та перебувають далеко від свого дому, своїх родичів і друзів.

Із інтерв'ю з Антоніною Сорочинською, психологом БФ «Голоси дітей»

Частина батьків це підтверджує. Навіть переїхавши до західних або центральних областей країни, діти та батьки обирають онлайн-навчання в школах, які вони відвідували до війни.

Донька звикла до вчителів, у неї багато друзів серед однокласників. Я не хочу травмувати її новим колективом, новою школою. Їй так комфортно. Можливо, це не підійде якійсь іншій дитині, яка потребує більшої дисципліни, а отже, й очної уваги вчителя. Моя досить старанна та посидюча, я довіряю їй, вона справді навчатиметься онлайн.

Із інтерв'ю з батьками

Важливо, що в разі переміщення батьки так само можуть влаштувати дитину до школи, подавши заяву до вибраного закладу освіти. За наявності можна надати свідоцтво про народження дитини та інші документи, проте це не є обов'язковою умовою для зарахування. Якщо навесні дитина могла навчатися одразу у двох українських закладах освіти — своєму та новому, куди була влаштована після переміщення, то тепер треба обрати один, щоб не збільшувати навантаження на освітню систему.

Ще одним важливим кроком у підготовці шкіл до навчання в нових умовах є **проведення інформаційно-просвітницьких заходів зі шкільним персоналом**. Вчителі мають знати алгоритми дій у разі виникнення різних видів небезпеки (повітряна тривога, пожежа тощо), вміти надавати першу

психологічну допомогу, працювати з дітьми, які пережили стрес і травми війни, сприяти адаптації внутрішньо переміщених дітей.

Важливо, щоб вчителі були готові до різних ситуацій і до різних запитань дітей. Вчитель має знати, що робити, якщо під час сирени в дитини починається паніка чи інші вияви страху, розуміти емоції дітей, має бути емпатичним і толерантним. Особливо це стосується питання мови в дітей зі східних та південних областей. Дитина, яка переживає стрес через переміщення або батько якої, наприклад, воює, не здатна швидко опанувати мову на розмовному рівні. Треба знизити вимоги до такого учня, м'яко зорієнтувати його в навчанні. Саме від доброго ставлення вчителя залежатиме, як діти почуватимуться в школі, якими будуть стосунки з однолітками.

Із інтерв'ю з Антоніною Сорочинською, психологом БФ «Голоси дітей»

Такі заняття подекуди вже проводяться в школах, переважно силами громадських організацій та психологічних служб. БФ «Голоси дітей» також активно долучається до заходів із психоедукації вчителів та батьків, надає психосоціальну підтримку школярам, налагодив мобільні виїзди психологів на деокупованих територіях України. **Взаємодія з батьками є не менш важливою для сприятливого освітнього процесу, ніж робота з вчителями.** Батьки мають пояснювати дітям правила поведінки в різних ситуаціях на вулиці та в школі, стежити за їхнім емоційним станом, вміти розпізнати проблему й за потреби звернутися до спеціалістів.

Ситуація на окупованих територіях

На окупованих територіях діти можуть навчатися лише дистанційно. Водночас є значний ризик того, що **їх можуть змусити очно відвідувати навчальні заклади**, які відкрилися під тиском російських загарбників.

Так, у Мелітополі Запорізької області окупанти погрожують батькам, які не віддадуть своїх дітей до школи, спочатку штрафами в розмірі 40 тис. руб., а потім позбавленням батьківських прав. За словами міського голови Івана Федорова, з 22 шкіл загарбники намагаються запустити 4, до яких завезли вчителів із віддалених регіонів рф¹⁰⁴.

Схожа ситуація й у Васильківському районі Запорізької області. Стало відомо, що колаборанти вже створюють свої соціальні служби. Інспектори ходитимуть по домівках, перевірятимуть наявність учнів і записуватимуть їх у школи¹⁰⁵.

В умовах гуманітарної кризи та дефіциту товарів першої необхідності окупанти також пропонують гроші за очне відвідування шкіл. Президент росії володимир путін доручив виплачувати по 10 тис. руб. одному з батьків дітей

¹⁰⁴ <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3558000-zagarniki-pogrozuut-pozbavlennam-batkivskih-prav-akso-melitopolci-ne-viddadut-ditej-do-skil.html>.

¹⁰⁵ <https://t.me/riamelitopol/63578>.

віком від 6 до 18 років, які мешкають на окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької, Харківської та Херсонської областей і ходитимуть до шкіл, відкритих колаборантами в Україні¹⁰⁶.

Окрім російської програми навчання, яка передбачає викладання викривленої історії і майже цілковиту відмову від вивчення української мови та літератури, наші діти також піддаватимуться кремлівській пропаганді під виглядом патріотичного виховання.

З 1 вересня в школах росії, а відповідно й на тимчасово окупованих територіях України кожен тиждень розпочинатиметься з підняття державного прапора країни-загарбниці та виконання гімну¹⁰⁷. Окрім того, запроваджені позаурочні заняття «Розмови про важливе», на яких планується надавати викривлену інформацію про війну росії проти України¹⁰⁸.

Також є свідчення того, що в школах на тимчасово окупованих територіях України **нав'язують радянську символіку та атрибути.**

Так, у школі № 65 міста Маріуполя Донецької області окупанти встановили знайдений бюст Леніна¹⁰⁹. У Вовчанську Харківської області не лише встановили погруддя Леніна, а й планують 1 вересня надіти на першокласників червоні краватки¹¹⁰.

Зберігається небезпека й для вчителів на тимчасово окупованих територіях України, які відмовляються співпрацювати з окупаційною владою. **Загарбники погрожують розправами з педагогами та директорами шкіл,** відмовляють в евакуації, викрадають і змушують переходити на російську систему освіти.

У Маріуполі через брак учителів-колаборантів окупаційна адміністрація заборонила освітянам виїзд із міста. Стають масовими факти «переконання» виходу вчителів на роботу через побої. Окремі патрулі відвідують освітян на дому й прикладами пояснюють необхідність співпраці¹¹¹.

17 серпня з метою схилення до співпраці було викрадено директорку Херсонської музичної школи № 3¹¹².

¹⁰⁶ https://censor.net/ua/news/3362924/putin_doruchyv_vydaty_po_10_tys_rubliv_batkam_yaki_v_iddaly_diteyi_na_navchannya_v_shkolah_na_okupovanyh.

¹⁰⁷ <https://t.me/minprosrf/811>.

¹⁰⁸ <https://t.me/minprosrf/507>.

¹⁰⁹ <https://t.me/andriyshTime/2425?single>.

¹¹⁰ <https://www.objectiv.tv/objectively/2022/08/21/v-okkupirovannom-volchanske-ustanovili-lenina-i-hotyat-odet-pervoklassnikov-v-krasnye-galstuky>.

¹¹¹ <https://t.me/andriyshTime/2351>.

¹¹² <https://gur.gov.ua/content/okupanty-pohrozhuut-shtrafamy-batkam-iaki-vidmovliaiutsia-viddavaty-ditei-v-rosiiski-shkoly-takozh-prodovzhuetsia-nezakonne-vyvezennia-ditei-na-terytoriiu-rf.html>.

19 серпня в селі Радивонівка Запорізької області з власного будинку викрали вчителя історії. Він навідріз відмовився співпрацювати з окупаційною владою, яка захопила регіон¹¹³.

Також окупаційна влада Мелітополя висловлювала пропозиції розстрілювати вчителів, які підтримують Україну та відмовляються виходити на роботу під російським керівництвом¹¹⁴.

Щоб не наражатися на небезпеку, з одного боку, та не потрапити під кримінальну відповідальність за колабораціонізм — з другого, закладам освіти рекомендують оголошувати простій. У такому випадку вчителі мають законне право не працювати, отримуючи при цьому щонайменше дві третини заробітної плати. Проте оголошення простою з різних причин не завжди можливе, а отже, частина вчителів не отримують заробітної плати й вимушені шукати інші джерела доходу.

Слід також зазначити, що загарбники взагалі не планують налагоджувати дистанційне навчання дітей на окупованих територіях. **Відкриття навчальних закладів** важливе не лише для встановлення окупаційного режиму, а й для **встановлення «живого щита» під час війни**, адже анонсована українськими військами деокупація планується саме на осінь цього року. Окрім того, дітей у школах мають намір використовувати для зняття пропагандистських сюжетів та імітації мирного життя на окупованих територіях України.

Навчання за кордоном

Станом на 16 серпня за межами України перебувало, за різними оцінками, від 700 тис. до 1,5 млн дітей шкільного віку та 22 тис. освітян¹¹⁵.

Загалом **здобуття дітьми освіти є обов'язковим у більшості країн, куди переїхали українці**. Тому теоретично відмовитися від офлайн-навчання українські біженці не можуть. Водночас опитані батьки, що перебувають за кордоном, зазначили, що на місцевому рівні подекуди можна домовитися надати довідку про дистанційне навчання в Україні й не відвідувати школу в країні перебування.

Ми розмовляли із соціальними службами про це. У результаті вирішили, щоб не було додаткового навантаження на дитину, навчатися в українській школі онлайн. Я не збираюся будувати тут життя на багато років. Плануємо бути тут, лише доки йде війна в Україні. Тож не бачу потреби в тому, щоб дитина активно опановувала іспанську мову і навчалася у двох школах одночасно.

Із інтерв'ю з батьками

¹¹³ [https://ria-m.tv/ua/news/296071/u_melitopolskomu_rayoni_viyskovi_rf_vikrali_vchitelya_istorii_\(foto\).html](https://ria-m.tv/ua/news/296071/u_melitopolskomu_rayoni_viyskovi_rf_vikrali_vchitelya_istorii_(foto).html).

¹¹⁴ <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/524623-v-melitopole-okkupanty-hotyat-rasstreliwat-uchiteley-za-zarplaty-iz-ukrainy-video>.

¹¹⁵ <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3551788-za-kordonom-perebuvaе-blizko-5-ukrainskih-osvit-an-gorbacov.html>.

За пів року війни європейські навчальні заклади достатньо добре підготувалися до того, щоб прийняти значну кількість українських школярів. У країнах, які прихистили найбільшу кількість біженців, відкрилися українські школи й класи, багато де створені адаптаційні групи з українськими вчителями¹¹⁶. Також наші діти мали час для вивчення іноземної мови та більшої адаптації на новому місці.

Син уже може обмінюватися простими фразами з іншими дітьми. Думаю, навчатися йому буде теж трохи легше, бо це другий клас і там діти більше граються, слухають, аніж вчать щось складне. А от доньці важче, хоча вона також влітку намагалася підтягнути німецьку. Радію, що вона в школі не одна українка, там таких дітей близько 20. Вони спілкуються і допомагають одне одному з домашніми завданнями.

Із інтерв'ю з батьками

Українці, які виїхали за кордон, мають визначитися з форматом здобуття дітьми української освіти. Для цього пропонується кілька варіантів:

- здобувати освіту в будь-якій українській школі, обравши дистанційне навчання, екстернат або сімейну форму навчання;
- навчатися в Міжнародній українській школі;
- навчатися в українських суботніх школах у деяких містах за кордоном, з якими Міжнародна українська школа уклала договір (наприклад, Мадрид, Рим, Париж, Лісабон, Брюссель тощо)¹¹⁷.

За словами освітнього омбудсмена України, батьки мають бути особливо уважними, обираючи останній варіант навчання. Так, суботні школи можуть проводити російські організації, які маскуються під українські, чинять пропагандистський вплив, дезінформують дітей і батьків, збирають персональні дані про біженців з України¹¹⁸.

Рекомендації

- Посилити інформаційно-роз'яснювальну кампанію щодо реалізації права на освіту дітей в умовах війни, особливо на тимчасово окупованих територіях України.
- Донести до адміністрації всіх навчальних закладів на окупованих територіях інформацію про можливість оголошення простою зі збереженням 2/3 заробітної плати. Також варто пропонувати

¹¹⁶ <https://www.kmu.gov.ua/news/ministry-osvity-i-nauky-ukrainy-ta-chekhii-obhovoryly-zaluchennia-ukrainskykh-ditei-za-kordonom-do-navchannia>.

¹¹⁷ <https://eo.gov.ua/osvita-pid-chas-voyennoho-stanu-30-zapytan-ta-vidpovidey/2022/04/18>.

¹¹⁸ <https://eo.gov.ua/batky-uvazhno-obrayte-shkolu-dlia-navchannia-dytyny-za-kordonom-nbsp-h4-rosiyski-shkoly-maskuiutsia-pid-ukrainski-ta-provodiut-vidpovidnu-propahandu-z-ditmy-h4/2022/04/11>.

вчителям працевлаштування за умови виїзду з окупованих територій та територій, де є висока ймовірність окупації.

- Виділити окремі кошти на відбудову освітньої інфраструктури в Україні.
- Продовжити підготовку та облаштування укриттів у всіх навчальних закладах, навіть тих, що містяться в зоні активних бойових дій.
- Проводити періодичні тренування вчителів та учнів на випадок отримання повідомлення про повітряну тривогу та виникнення інших надзвичайних ситуацій у школі.
- Продумати систему врахування пройденого навчання дітьми, які відвідують школи за кордоном. Передбачити розмежування навчальних процесів у часі в Україні й за кордоном задля збереження можливості й надалі здобувати українську освіту.
- Особливу увагу звернути на психосоціальну підтримку дітей, постраждалих від війни, внутрішньо переміщених дітей (допомога в адаптації до нових умов, взаємодія з батьками, сприяння в навчальному процесі). Для цього проводити навчально-просвітницькі заходи з вчителями та шкільними психологами.
- Створити державну систему психологічної підтримки та реабілітації дітей із травмою війни, яка охоплювала б усіх дітей незалежно від виду та типу навчального чи реабілітаційного закладу. Така система має отримати всі необхідні ресурси (фінансування, навчені фахівці, програми, приміщення тощо).
- Доносити до батьків інформацію про те, наскільки важливо пояснювати дітям правила поведінки в різних ситуаціях на вулиці та в школі, стежити за їхнім емоційним станом, вміти розпізнати проблему й за потреби звернутися до спеціалістів.

БФ «Голоси дітей»

ГО «Харківський інститут соціальних досліджень»

Автори звіту:

Світлана Щербань

Олена Розвадовська

Андрій Черноусов

Анна Левкіна

Роман Шейко